

ЧЕРВОНОПИСЬКИЙ В. С.,
здобувач кафедри адміністративного,
кримінального права і процесу
(Міжнародний університет бізнесу
і права)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.34>

ВСТАНОВЛЕННЯ ВИНИ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У статті проведено аналіз судової практики щодо питання встановлення вини у справах про адміністративні правопорушення. Вказано, що основним завданням при аналізі суб'єктивної сторони правопорушення є встановлення вини особи у справах про адміністративні правопорушення, оскільки вина, згідно ст. 9 КУпАП, визначена як ключова ознака. Без встановлення вини у справі про адміністративне правопорушення не може бути адміністративної відповідальності, тому що лише винне, протиправне суспільно шкідливе діяння тягне за собою адміністративну відповідальність.

Констатовано, що незважаючи на те, що законодавець у чинному законодавстві хоч і не дає визначення вини, проте прямо вказує на вину як обов'язкову ознаку адміністративного правопорушення. Крім того у КУпАП визначено форми вини (умисел і необережність). Утім на практиці достатньо часто ця ознака недооцінюється, відповідно при притягненні правопорушника до адміністративної відповідальності увага формі вини суб'єктом правозастосування досить часто не приділяється.

Вказано, що реалізація принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності тісно пов'язана із інститутом звільнення від неї. Адміністративна відповідальність має подвійну мету – захист правопорядку і виховання громадян у дусі поваги до закону та правил співжиття. Зазначену мету можна конкретизувати через дві основні функції адміністративної відповідальності. Перша з них, репресивно-каральна (або «штрафна»), полягає в тому, що адміністративна відповідальність є, по-перше, актом відплати держави щодо правопорушника, а, по-друге, засобом, який попереджає нові правопорушення. Друга функція, запобіжно-виховна, тісно пов'язана з попередньою. Вона покликана забезпечити формування в адресатів адміністративно-правових норм мотивів, які б спонукали їх дотримуватись вимог законів, поважати права і законні інтереси інших осіб.

***Ключові слова:** вина, адміністративний проступок, судової практика, адміністративне правопорушення, адміністративне судочинство.*

Chervonopyskyi V. S. Establishing guilt in cases of administrative offenses: an analysis of judicial practice

The article analyses the case law on the issue of establishing guilt in cases of administrative offences. It is indicated that the main task in analysing the subjective side of an offence is to establish the guilt of a person in cases of administrative offences, since guilt, according to Article 9 of the Code of Administrative Offences, is defined as a key feature. Without establishing guilt in an administrative offence case, there can be no administrative liability, since only a guilty, unlawful socially harmful act entails administrative liability.

The author states that despite the fact that the legislator does not define guilt in the current legislation, he/she directly indicates guilt as a mandatory feature of an administrative offence. In addition, the Code defines the forms of guilt (intent and negligence). However, in practice, this feature is often underestimated, and therefore, when bringing an offender to administrative liability, the form of fault is often not taken into account by the law enforcement agency.

It is indicated that the implementation of the principle of individualisation of administrative liability is closely linked to the institution of exemption from it. Administrative liability has a dual purpose – to protect law and order and to educate citizens in the spirit of respect for the law and the rules of coexistence. This goal can be specified through two main functions of administrative liability. The first of them, repressive and punitive (or «penal»), is that administrative liability is, firstly, an act of retribution by the state against the offender, and, secondly, a means of preventing new offences. The second function, preventive and educational, is closely related to the previous one. It is intended to ensure that the addressees of administrative legal provisions develop motives which would encourage them to comply with the requirements of laws and respect the rights and legitimate interests of other persons.

Key words: *guilt, administrative offence, judicial practice, administrative offence, administrative proceedings.*

Основним завданням при аналізі суб'єктивної сторони правопорушення є встановлення вини особи у справах про адміністративні правопорушення, оскільки вина, згідно ст. 9 КУпАП, визначена як ключова ознака. Без встановлення вини у справі про адміністративне правопорушення не може бути адміністративної відповідальності, тому що лише винне, протиправне суспільно шкідливе діяння тягне за собою адміністративну відповідальність.

Незважаючи на те, що законодавець у чинному законодавстві хоч і не дає визначення вини, проте прямо вказує на вину як обов'язкову ознаку адміністративного правопорушення. Крім того у КУпАП визначено форми вини (умисел і необережність). Утім на практиці достатньо часто ця ознака недооцінюється, відповідно при притягненні правопорушника до адміністративної відповідальності увага формі вини суб'єктом правозастосування досить часто не приділяється.

Наведемо декілька прикладів. Буський районний суд Львівської області у рішенні від 19 квітня 2018 р. вказав, що адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є правопорушенням із формальним складом, для констатації наявності якого встановлення суспільно небезпечних наслідків не вимагається, і суб'єктивна сторона якого може виявлятися як в умисній, так і в необережній формі вини. При цьому диспозицією ч. 1 ст. 172-6 КУпАП форму вини не конкретизовано, як і не передбачено наслідків за вчинення правопорушення, а отже, вказане правопорушення може бути вчинено як умисно, так і з необережності, зокрема, через незнання законодавства. Тому доводи ОСОБА_2 про відсутність суб'єктивної сторони правопорушення є повністю безпідставними, не відповідають вимогам антикорупційного законодавства та не повинні братись до уваги судом [1].

Мурованокуриловецький районний суд Вінницької області виніс рішення від 15 серпня 2018 року, згідно з яким суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, характеризується наявністю вини у формі прямого чи непрямого умислу, а відповідальність настає лише за умови, що особа усвідомлювала протиправний характер своїх дій і мала прямий умисел, спрямований на несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, керуючись при цьому особистим інтересом чи інтересами третіх осіб, вчинення цього діяння через необережність виключає притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Суд вказав, що за відсутності суб'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, не може наступати відповідальність, а тому звинувачення ОСОБА_1

у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є безпідставними та необґрунтованими. Враховуючи викладені обставини, суд звертає увагу на те, що рішенням ЄСПЛ від 14 жовтня 2010 р. у справі «Шокін проти України» визначено концепцію якості закону, зокрема, з вимогою, щоби він був доступним для заінтересованих осіб, чітким і передбачуваним у своєму застосуванні. Відсутність у національному законодавстві необхідної чіткості й точності порушує вимогу «якості закону». У разі, коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід. Тобто вирішення колізій у законодавстві завжди тлумачиться на користь особи.

Такий підхід до захисту прав особи зафіксований у ч. 3 ст. 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Для визнання адміністративного правопорушення таким, що містить ознаки правопорушення, діяльність особи має бути такою, що може однозначно, без сумнівів і застережень, розцінюватись як правопорушення, передбачене тією чи іншою статтею. Встановлені в суді обставини не підтверджують у бездіяльності ОСОБА_1 суб'єктивної сторони інкримінованого правопорушення, а тому, враховуючи принцип презумпції невинуватості, відповідно до якого всі сумніви у винності особи, що притягується до відповідальності, тлумачаться на її користь, а недоведена вина прирівнюється до доведеної невинуватості, приходжу до висновку, що порушення ОСОБА_1 строків декларування майнового стану не створюють склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП [2].

Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області вказав, що неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані, як це визначено ч. 2 ст. 172-6 КУпАП, незалежно від ознак суб'єктивної сторони, є адміністративним правопорушенням із формальним складом, поза як обов'язковим складником складу цього проступку є існування об'єктивної сторони, тобто протиправного діяння [3].

Отже, на сучасному етапі в чинному національному законодавстві наявна певна кількість проблемних питань, які також доволі неоднозначними у судовій практиці, серед яких й встановлення вини особи у справах про адміністративні правопорушення. Зокрема питання, які виникають під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП.

У спеціальній літературі неодноразово вказувалося дослідниками на аналіз даних ЄДРСР, який свідчить, що у переважній більшості випадків суди закривають провадження у справі без встановлення вини особи, яка притягається до відповідальності [4; 5]. Проте наявна й інша практика, де суди говорять в мотивувальній частині постанови про винуватість особи, але в резолютивній частині, посилаючись на ст.38 КУпАП, приймають рішення про закриття провадження [6; 7]. У випадку, коли суд підтримує позицію про відсутність необхідності встановлення вини особи у випадку закриття провадження за закінченням строків накладення стягнення, у переважній більшості випадків суди посилаються на п. 7 ст. 247 КУпАП, якою передбачено, що провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю, зокрема у разі закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 КУпАП.

Крім того, на даному етапі Єдиний державний реєстр судових рішень налічує більше тисячі судових рішень у справах про адміністративні правопорушення, в яких при закритті провадження на підставі ст. 38 КУпАП суди посилаються на рішення ЄСПЛ у справі «Грабчук проти України» [8], вказуючи на те, що «у зв'язку з закриттям провадження по даній справі на підставі п. 7 ст. 247 КУпАП питання щодо доведеності вини особи, яка притягається до адміністративної відповідальності не вирішується, з урахуванням положень рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грабчук проти України» від 26 вересня 2006 року, відповідно до змісту якого у разі закриття провадження по справі з nereабілітуючих обставин, питання про доведеність вини особи не вирішується» [9; 10].

У зв'язку з наведеним окремі дослідники вказують на неправильне розуміння і нерелевантного застосування практики ЄСПЛ у національних судових рішеннях [11].

Вирішуючи питання про закриття справи на підставі ст. 38 КУпАП, суд має всі повноваження для проведення повноцінного розгляду з дотриманням гарантій права на справедливий суд, в рамках якої може бути встановлена винуватість особи. Водночас, якщо суд займає позицію про відсутність у нього права розглядати справу після спливу строків накладення стягнення, то встановлення вини особи виключається [11].

У зв'язку з наведеним доцільно навести постанову Апеляційного суду Миколаївської області від 27.08.2018 року у справі № 489/3418/18, в якій суд першої інстанції закрив провадження у справі про адміністративне правопорушення на підставі ст. 38 КУпАП, а апеляційний суд зазначив: «Статтею 280 КУпАП встановлено обов'язок суду з'ясувати при розгляді справи про адміністративне правопорушення, поміж іншого, і чи винна дана особа в його вчиненні. При цьому, норм щодо відсутності у суду повноважень на встановлення обставин щодо вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі винесення постанови про закриття провадження за п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП вказаний Кодекс не містить. Водночас, зі змісту ч. 1 ст. 38 КУпАП вбачається, що закриття провадження на зазначеній підставі можливе за одночасної наявності таких умов: вчинення (виявлення) адміністративного правопорушення; сплив встановленого законом строку. Тобто для закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення з підстав закінчення строків, передбачених ст. 38 КУпАП, можливо лише за умови встановлення факту вчинення особою протиправної дії чи бездіяльності, що підпадають під визначені законом ознаки адміністративного правопорушення» [12].

У постанові Верховного Суду у складі колегії Касаційного господарського суду від 16.04.2019 року у справі 927/623/18 вказано, що з правового аналізу п. 7 ст. 247 КУпАП вбачається, що її застосування можливе лише у випадку наявності вини особи у вчиненні правопорушення, адже у разі відсутності вини особи провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту 1 частини першої статті 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення – через відсутність події і складу адміністративного правопорушення, відтак така обставина як закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, не є реабілітуючою, тобто не є обставиною, яка спростовує факт наявності вини особи [13].

Аналіз судової практики постійно свідчить про неоднаковий підхід до вирішення цього питання. На підставі аналізу судової практики Наукова-консультативна рада при Вищому Адміністративному суді України 07.11.2017 року опублікувала висновок [14], в якому встановила неоднаковий підхід судів до вирішення питання щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП. Незважаючи на рекомендаційний характер цього документу, після публікації цього висновку судова практика набула певної одноманітності.

У висновку вказано, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, і прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постановою про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини. Отже, наявність або відсутність вини встановлюється саме під час здійснення провадження у справі про адміністративне правопорушення. Таким чином, вина осіб, що притягуються до адміністративної відповідальності, не встановлюється у справах, у яких провадження закривається [15].

У висновку було вказано, що зі змісту норм статей 247, 38 КУпАП закриття провадження можливе за одночасної наявності таких умов:

- 1) вчинення (виявлення) адміністративного правопорушення;
- 2) закінчення встановленого законом двомісячного строку, перебіг якого розпочинається з дня вчинення правопорушення (при триваючому правопорушенні – не пізніш як через два місяці з дня його виявлення).

Крім того у висновку було вказано, що пункт 7 частини першої статті 247 КУпАП не містить положень про наявність у суду повноважень щодо встановлення обставин вчинення адміністративного правопорушення, наявності вини особи у його вчиненні у разі закриття провадження про адміністративні правопорушення.

Тлумачення абзацу першого статті 247 КУпАП дає підстави для висновку, що встановлення зазначених у цій статті юридичних фактів є єдиною необхідною підставою для припинення будь-яких дій щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності незалежно від встановлених інших обставин, що підлягають з'ясуванню під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (стаття 280 КУпАП), у тому числі й вини особи у його вчиненні.

Відповідно у висновку було обґрунтовано, що поєднання закриття справи з одночасним визнанням вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення є взаємовиключними рішеннями, оскільки прийняття таких двох взаємовиключних рішень в одній постанові про закриття справи свідчить про порушення права людини на справедливий суд, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. За правилами статті 284 КУпАП рішенням, що доводить вину особи, є постанова про накладення адміністративного стягнення або застосування заходів впливу, умовою якої є визначення вини.

Таким чином, під час закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Після оприлюднення вказаного висновку почала формуватися судова практика щодо закриття судами провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення без встановлення вини. Так у Постанові від 21 листопада 2017 року Солом'янського районного суду м. Києва у справі № 3/8163/17 суд, розглянувши матеріали, які надійшли від Управління патрульної поліції в м. Києві про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, тимчасово непрацюючого, який проживає за адресою: АДРЕСА_1, за ст. 185 КУпАП, встановив зі змісту протоколу про адміністративне правопорушення серії КИ № 028490 від 12.06.2017 вбачається, що ОСОБА_1, 12.06.2017 о 00 год. 30 хв. знаходився в АДРЕСА_2, з явними ознаками алкогольного сп'яніння, порушував тишу, а саме головно слухав музику та кричав, на законну вимогу поліцейського припинити адміністративне правопорушення почав висловлюватися в грубій формі на адресу поліцейських, тобто скоїв правопорушення, передбачене ст. 185 КУпАП.

ОСОБА_1 в судове засідання з'явився разом із своїм захисником – адвокатом, який в свою чергу, долучила до матеріалів справи письмове клопотання про закриття провадження у справі в порядку п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП, та просила врахувати узагальнений науково-консультативний висновок науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України від 07.11.2017, відповідно до якого, при закритті провадження у справах про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених ст. 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Суд вказав, що відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочате, а розпочате підлягає закриттю у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 цього Кодексу. Згідно ч. 2 ст. 38 КУпАП якщо справи про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства, стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні не пізніш як через три місяці з дня його виявлення.

Враховуючи, що з дня вчинення минуло більш як три місяці, на даний час закінчився строк, встановлений статтею 38 КУпАП, в межах якого може бути накладене адміністративне стягнення, тож провадження в даній справі підлягає закриттю на підставі п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Суд постановив провадження по справі відносно ОСОБА_1 закрити у зв'язку з закінченням строків притягнення його до адміністративної відповідальності

Крім того, яскравим прикладом застосування вищезазначених положень є постановова Мостиського районного суду Львівської області по справі 448/1231/17 від 13 грудня 2017 року [16], відповідно до якої було закрито провадження відносно народного депутата Тимошенко Ю.В. у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи про адміністративні правопорушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП. Вина притягнутої до відповідальності особи не встановлювалась, зокрема, з мотивів, наведених у висновку Ради.

Зокрема суд проаналізувавши матеріали справи, вказав на те, що провадження у справі підлягає закриттю з таких міркувань. Відповідно до ст. 1 КУпАП завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції України і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Положення КУпАП відображають принцип індивідуалізації адміністративної відповідальності, який означає відповідність заходу впливу, який обирається для порушника, меті адміністративної відповідальності.

Він передбачає як індивідуальний підхід до застосування примусових заходів залежно від особистих якостей порушника та характеру і обставин вчинення проступку, так і можливість пом'якшення і навіть відмови від застосування заходів відповідальності, якщо її мета може бути досягнута іншим шляхом.

Реалізація принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності тісно пов'язана із інститутом звільнення від неї. Адміністративна відповідальність має подвійну мету – захист правопорядку і виховання громадян у дусі поваги до закону та правил співжиття. Зазначену мету можна конкретизувати через дві основні функції адміністративної відповідальності.

Перша з них, репресивно-каральна (або «штрафна»), полягає в тому, що адміністративна відповідальність є, по-перше, актом відплати держави щодо правопорушника, а, по-друге, засобом, який попереджає нові правопорушення.

Друга функція, запобіжно-виховна, тісно пов'язана з попередньою. Вона покликана забезпечити формування в адресатів адміністративно-правових норм мотивів, які б спонукали їх дотримуватись вимог законів, поважати права і законні інтереси інших осіб.

Відповідно до ч. 2 ст. 38 КУпАП якщо справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду (судді), стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні не пізніше як через три місяці з дня його виявлення.

Обставини, що виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення унеможливають встановлення суспільної небезпечності (шкідливості) діяння, протиправності, карності, вини особи.

Стаття 247 КУпАП, чітко передбачає, що закінчення строків накладення адміністративних стягнень є підставою, що виключає провадження у справі на будь-якій стадії. Після виключення провадження втрачається можливість здійснення будь-яких заходів, спрямованих на притягнення особи до адміністративної відповідальності. Це дає підстави стверджувати про відсутність у судді необхідності з'ясувати і встановлювати вину чи невинуватість особи в постанові про закриття справи.

Такий висновок судді прямо переплітається з науково-консультативним висновком НКР при ВАСУ, а саме, під час закриття провадження у справах про адміністративні

правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності, передбачених статтею 38 КУпАП, вина особи не встановлюється.

Список використаних джерел:

1. Постанова Буського районного суду Львівської області 19 квітня 2018 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73484979>
2. Постанова Мурованокуріловецького районного суду Вінницької області від 15 серпня 2018 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/75874582/>
3. Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 12 грудня 2018 р. Справа №607/23119/18 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78515978>
4. Постанова Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27.11.2018 року у справі № 333/5005/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78222297>
5. Постанова Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 25.06.2018 року у справі № 337/3125/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74909223>
6. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 27.02.2018 року у справі № 461/726/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72512947>
7. Постанова Новозаводського районного суду м. Чернігова від 26.03.2018 року у справі № 751/1683/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72999145>
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грбчук проти України» від 21.09.2006 року (заява № 8599/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118
9. Постанова Бобровицького районного суду Чернігівської області від 18.12.2017 року у справі № 729/1365/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71096886>
10. Постанова Червонозаводського районного суду м. Харкова від 14.02.2018 року у справі № 646/7349/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72195262>
11. Діденко Є.В. Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/Didenko_dis.pdf
12. Постанова Апеляційного суду Миколаївської області від 27.08.2018 року у справі № 489/3418/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76068687>
13. Постанова Верховного Суду від 16.04.2019 року у справі № 927/623/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81266272>
14. Щодо встановлення вини особи під час закриття провадження про адміністративні правопорушення у зв'язку із закінченням строків притягнення до адміністративної відповідальності URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/pravovi_vusnovky/pravjvi_visnjvki_07.11.2017/
15. Узагальнений науково-консультативний висновок Науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України від 07.11.2017 року. URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/pravovi_vusnovky/pravjvi_visnjvki_07.11.2017/
16. Постанова Мостиського районного суду Львівської області по справі 448/1231/17 від 13 грудня 2017 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71137453>

